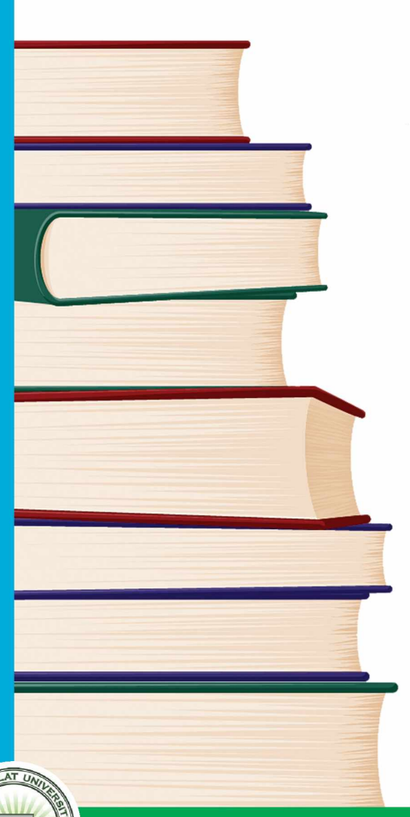
ISSN: 2181-1741 (print)
ISNN: 2181-1725 (online)
2024 / № 9

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL
ADABIYOT
TA'LIM

Philological research:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

Филологические исследования:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

pholologicalresearch.uz

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 9

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.09.2024
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, *filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)*
Shoxista Maxmaraimova, *filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)*
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Zaynura Qodirova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.09.2024
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Зайнура Кадирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.09.2024
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ЛУТФУЛЛАЕВА ДУРДОНА
Тилшуносликда миллат ассоциатив портретини аниқлаш методикаси..... 7

IBRAGIMOV JAVLON YORMATOVICH
Nutqiy sistema lisoniy imkoniyatlar voqelanishi ko‘zgusida..... 12

BABAXANOVA DILAROM AXMATXANOVNA
Uslub atamasining kelib chiqishi va uning til
taraqqiyotidagi turli davrlarda qo‘llanishi..... 15

XUJAMKULOVA MAXBUBA BOBONAZAROVNA
Darak gaplarda nutqiy akt tushunchasi 19

ABDULLAYEV DAVRONBEK
Lingvistik talqinda leksik ma’no o‘zgaruvi badiiy
nutqning daraja vositasi sifatida 22

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Odil Yoqubov asarlarida ruhiy holat so‘zlari va ularning
olam obrazini shakllantirishdagi ahamiyati 25

KADIROVA ZAYNURA ZAYNIDINOVNA
Filologik terminologiyaning mohiyati va xususiyatlari 30

НОРБОЕВА ДИЛАФРЎЗ ЖУМАҚУЛОВНА
Соҳавий терминлар ва уларнинг тил хусусиятлари 36

ISMOILOVA MAMLAKAT QURBONOVNA
Ijtimoiy tarmoq marketingi terminlarining o‘rganilish tarixi 39

MENGLIYEVA MUNIRA
Aspektual ma’no ifodalovchi leksemalarning ingliz izohli
lug‘atlaridagi talqinini takomillashtirish yo‘llari 42

МАМАСОЛИЕВ ИЛХАМ УБАЙДУЛЛАЕВИЧ
Приспособление иностранной лексики в русском языке
на основе материалов русскоязычных СМИ Узбекистана 46

МУНДАРИЖА

XODJIYEV YUSUF NORQULOVICH
O‘zbek tilida “ona” konsepti misolida “oilaparvarlik” xarakterining ifodalanishi 50

ALIMBEKOVA MAVJUDA XALIMJON QIZI
Fitrat korpusi lemmalarini avtomatik aniqlashda yuzaga kelgan muammolar 56

ADABIYOTSHUNOSLIK

КАДИРОВА ОЛИЯ ХАМЕДОВНА
Понятие и особенности литературного цикла 59

ТУРСУНОВА НАСИБА
Мотам маросими ва иримлар талқинига доир 63

DAVLATOVA SHAHNOZA MUHAMMADIYEVNA
Jahon adabiyotida yurisprudensiya va sud
jarayonlari badiiy talqin etilgan asarlar tahlili 67

TANGIROV RO‘ZIBOY
Shukur Xolmirzayev hikoyalarida o‘zbek xarakterining badiiy ifodasi 69

QURBONOVA SARVINOZ GULBOYEVNA
Nodim Namangoniyning Qo‘qon adabiy muhitidagi o‘rni 73

Rezyume. Ijtimoiy tarmoq marketingi nisbatan yangi paydo bo‘lgan faoliyat sanaladi. Zero, internetning ixtiro qilinganligi va insoniyatga xizmat qila boshlaganiga u qadar ko‘p bo‘lganligi yo‘q. Hozirgi vaqtda ijtimoiy tarmoq marketingi (SMM – social media marketing) juda tez ommalashib bormoqda. Bu jarayonni internetning barcha sohalarga shiddat bilan kirib borganligi, ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanayotganligi, jamiyat a’zolari bo‘sh vatlarining katta qismini band qilayotganligi bilan izohlash mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda amalga oshiriladigan savdo-sotiq munosabatlari esa internet vositasida yuzaga keladigan muloqotning bir ko‘rinishi sifatida shakllanib, rivojlanish bosqichiga ko‘tarilmoqda.

Resume. Social media marketing is considered a relatively new activity. After all, not so long ago the Internet was invented and began to serve humanity. Currently, social media marketing (MSN – marketing on social networks) is gaining popularity very quickly. This process can be explained by the rapid penetration of the Internet into all spheres, developing social networks, members of society occupy most of their free watts. On the other hand, trade relations carried out on social networks, as a form of communication taking place over the Internet, are entering a stage of development.

Резюме. Маркетинг в социальных сетях считается относительно новым видом деятельности. Ведь не так давно интернет был изобретен и начал служить человечеству. В настоящее время очень быстро набирает популярность маркетинг в социальных сетях (МСС – маркетинг в социальных сетях). Этот процесс можно объяснить бурным проникновением интернета во все сферы, развивающимися социальными сетями, члены общества занимают большую часть своих свободных ватт. С другой стороны, торговые отношения, осуществляемые в социальных сетях, как форма общения, происходящего через интернет, вступают в стадию развития.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta’lim. 2024; 9
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

ASPEKTUAL MA’NO IFODALOVCHI LEKSEMALARNING INGLIZ IZOHLI LUG‘ATLARIDAGI TALQININI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Mengliyeva Munira,
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti doktoranti, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Ravishlar aspektual ma’no ifodalovchilar sifatida funksional-semantik maydon periferiyasidan o‘rin oladi – ularning leksikografik talqinini o‘rganish aspekt ma’nolaridagi farqlar, aspekt semalari voqelanishini tushunish imkonini beradi. Masalan, yuqorda normativ lug‘at deb ta’riflangan Oksford izohli lug‘atida aspekt ma’nosiga ega ravishlar quyidagicha talqin qilinadi:

GRADUALLY adverb /ˈgrædʒuəli/ /ˈgrædʒuəli/ slowly, over a long period of time to gradually increase/decrease *The weather gradually improved. Gradually, the children began to understand. Women have gradually become more involved in the decision-making process.*[1]

So‘z izohi ma’nodosh va qisman tavsifga asoslanadi. Uzoq vaqt mobaynida jumlasi so‘zdagi aspektual tarzning davomiyligiga ishora qiladi hamda misollar harakat-holatdagi ushbu sur’atni tasdiqlaydi. Ushbu ravishning antonimi izohi esa quyidagicha:

SUDDENLY adverb /ˈsʌdənli/ /ˈsʌdənli/ quickly and unexpectedly *I suddenly realized what I had to do. I suddenly became aware of just how late it was. She took ill and died suddenly at her home. You might suddenly find yourself in dire need of cash. A pedestrian suddenly appeared in front of the taxi. I tried to sit up but I suddenly felt dizzy.*[2]

So‘z izohi faqat sinonimlar bilan berilgan. Natijada bu so‘z ma’nosini ochib berish vazifasi misol-

[1] https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/

[2] https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/

larga yuklatilgan. Misollar uning og‘zaki va yozma norasmiy nutqiy doiraga tegishliligini ochib beradi. Bu o‘rinda so‘z ma’nosi izohiga tavsifiy yondashib *in a short period*– qisqa muddat ichida yoxud *within a bling of eye*– ko‘z ochib yumguncha jumlalarini qo‘shib jarayonning jadal aspektual sur’atini batafsil yoritish talab etiladi. Maslan, xuddi shu Oksford izohli lug‘atida so‘z izohiga tavsifiy yondashish samarali natija bergan:

EXPONENTIALLY adverb /ˌekspəˈnenʃəli/ /ˌekspəˈnenʃəli/ (mathematics) in a way that is connected with or shown by an exponent These time lags are exponentially distributed. Questions about grammar and vocabulary? Find the answers with Practical English Usage online, your indispensable guide to problems in English. (formal) in a way that becomes faster and faster to increase exponentially[1]

Izoh so‘ngida harakatning tezlashish sur’ati haqida so‘z boradi va ushbu aspektual ma’noning nutqiy voqelanishini ko‘rsatuvchi misol etishmaydi. Ushbu lug‘at tilning qo‘llanish me’yoriga urg‘u bergani bois so‘zlarning qaysi kontekstda qo‘llanishi mumkinligini alohida ta’kidlaydi.

Kembridj izohli lug‘atida esa aspektual ma’no kasb etuvchi ravishlar izohiga tavsifiy yondashiladi va ushbu yo‘nalishda so‘zlar ma’nosi batafsil qamrab olingan:

IMMEDIATELY adverb UK /ɪˈmiː.di.ət.li/ US /ɪˈmiː.di.ət.li/ A2 now or without waiting or thinking: *We really ought to leave immediately. The purpose of the meeting wasn’t immediately obvious. Please report to the office immediately. nowI need you to get me that report now.* **right now:** You put that back right now. **right away:** If you’re going to call the doctor, you’d better do it right away – the office is closing in two minutes. **straight away:** I called them back straight away[2].

Lug‘atda *darhol* ravishining izohi “kutmasdan, “o‘ylamasdan (harakatlanish)” deb shakllantirilgan. Ilova sifatida keltirilgan so‘z sinonimlari ularning nutqda qo‘llanishini aks ettiruvchi misollar bilan mustahkamlangan. Bu esa Kembridj izohli lug‘atini deskriptiv leksikografiya namunasi o‘laroq e’tirof etishga asos bo‘ladi.

ALREADY adverb UK /ɔːlˈred.i/ US /ɑːlˈred.i/ before the present time: *I asked him to come to the exhibition but he’d already seen it. The concert had already begun by the time we arrived. I’ve already told him. As I have already mentioned, I doubt that we will be able to raise all the money we need.* earlier than the time expected: *Are you buying Christmas cards already? It’s only September! I’ve only eaten one course and I’m already full*[3].

Kembrij lug‘atida allaqachon ravishi izohi ma’noni ikkiga ajratgan holda tavsifiy yo‘nalishda shakllantirilgan. Birinchi semada harakat yoki holatning hozirgi zamonga qadar tugallangani (sof aspektual ma’nosi) izohlanadi. Ikkinchi sema esa harakat yoki holatning kutilganidan oldin yuz berib tugallanganini anglatadi. Bu semadan bilvosita muayyan harakatning soniyaviy sur’ati, ya’ni bir onda sodir bo‘lib tugallangani ham tegishli kontekstdan tushunilishi mumkin. Ingliz tilining izohli lug‘atlari juda ko‘p. Ular sirasida eng yirik va ommaboplari internet platformasida joylashgan.

Lug‘atlardagi asosiy farq shundaki, me’yoriy yoki tavsifiy yondashuv barcha so‘zlar, xususan, aspekt semasiga ega leksemalar talqiniga o‘z ta’sirini o‘tkazadi. Birinchi tur lug‘atlarda aspekt ma’nosiga ega leksemalar qisqa-lo‘nda, sinonimlar vositasida va kamdan-kam hollarda sinonim va tavsif uyg‘unligida izohlangan. Ikkinchi tur lug‘atlarda so‘zning semantik ko‘lamini kalьkalash, turli semlarini tavsifiy izohlash va har bir semani misol kontekstida dalillashga ahamiyat beriladi.

Izohli lug‘atlardagi barcha talqinlarning muvaffaqiyatli jihatlarini umumlashtirib aspektual ma’no ifodalovchi so‘zlar izoh maqolasini takomillashtirish mumkin. Masalan, izohning bayon uslubi Oksford izohli lug‘atiga xos rasmiy nutqiy doirada shakllantirilishi lozim. Misollar rangba-rangligi, ualrning turli funksional jihatlarni qamrashi Kembridj lug‘ati andozasiga muvofiq bo‘lishi kerak. So‘zni ma’nolarga ajratishda faqat lug‘aviy semalarga tayanish maqsadga muvofiq. Shuningdek, so‘z etimologiyasi, qo‘llanish chastotasi, uslubiy doirasi va sinonimlari kabi qo‘shimcha ma’lumotlar lug‘atni qomusiy lingvistik manbaga aylantiradi. Masalan, ingliz izohli lug‘atlarida aspektual ma’noni ifodalovchi ravish va fe’llar ayni semaga tayangan holda deskriptiv tamoyilda talqin qilinishi joiz:

FALL *verb* UK /fɔːl/ US /fɑːl/ fell | fallen

1. **a) A1 to drop down onto horizontal surface without intention** *The **rain** was **falling** steadily; They were injured by falling rocks;* **fall + adv./ prep.** *Several of the books had fallen onto the floor.*

b) A1 to decrease in quality, rate, amount, number or strength *The temperature **fell sharply** in the night. **Falling birth rates** could have an impact on future economic growth.* **Fall+by** *The car sales rate have **fallen by** 30 per cent*.

c) A1 to change slowly state of being – to pass into a particular state steadily *She **fell asleep** during long-lasting staff meeting; The room had **fallen silent**.*

[1] https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/

[2] https://dictionary.cambridge.org/

[3] https://dictionary.cambridge.org/

d) C1 to be finally after a battle *The party **fell** after loosing majority of voices during election. Temurid dynasty **fell to** Shaibonikhon's new dynasty.*

e) C1 to hang down loosely and remain in that position *The white curtain **fell down** to floor.*

2. A1 a name of a season between hot summer and cold winter. In Central Asia temperatures decrease typically from the 15th day of fall season.

Yuqoridagi namunaviy lug'at maqolada so'z ma'nolari to'g'ri ajratilganiga guvoh bo'lamiz. Odatiy ravishda so'zning har bir kontekstual semasi atash ma'nosidek ajratilmagan. Ikki mustaqil atash ma'nosi ostida turli kontekstual ma'noalrni umumlashtirish tamoyilidan foydalanilgan. Shu bilan birga har bir kontekstual semada fe'lning kechish sur'ati, ya'ni aspektual ma'nosi farqlanishi ochib berilgan. Birinchi ma'noda harakatning kutilmaganda sodir bo'lishiga urg'u beriladi. Misollar hay ayni kutilmaganlik ma'nosini tasvirlaydi. Ikkinchi kontekstual ma'noda harakatning bajarilish sur'ati haqida ma'lumot berilmaydi – raqamlar va ko'rsatkichlarga nisbatan to fall harakatining su'rat ma'nosi neytrallashib jarayon tarzini ***sharply*** kabi ravishlar dalillashi ochib berilgan. Uchinchi kontekstual semada to fall fe'lining ohistalik, bosqichma-bosqich yuz berish sur;ati ravishlar ko'magida izohlangan. To'rtinchi kontekstual semada harakatning uzoq kutilganligi va tugallanganligi semasiga izohdagi "finally" so'zi bilan ishora qilinadi. So'ngi kontekstual semada jarayon sur'ati ma'nosi yaqqol ko'zga tashlanmaydi. Izoh so'ngidagi shu ko'rinishda muallaq qolish jumlasidan jarayonning davomiylik aspekt ma'nosi anglashiladi. Ikki raqami bilan ajratilgan izoh esa so'zning mustaqil atash ma'nosini talqin qiladi. Lug'at maqolada boshqa manbalardan farqli o'laroq so'zning umumiy qo'llanish chastotasiga bitta ko'rsatkich qo'yilmasdan, har bir alohida kontekstual sema qo'llanish darajasiga ishora qilinadi. Bu tamoyil Kembridj izohli lug'atida kuzatiladi. Izohlarning barchasi tavsifiy xarakterga ega – jarayon sur'ati semasi izoh yoki misollarda, yoxud har ikkisida birdan aks etadi. Sur'at semasiga ko'ra neytral bo'lgan ma'no turlari izohida tarz ma'nosiga ega ravishlar qo'llanilmasligi shu neytrallikka ishora qiladi.

Lug'atda so'z talqiniga standart yondashish ushbu manbaning tizmiyligi va sturktur yaxlitligini ta'minlaydi. Yondashuvdagi tizmiylik ikki ma'nosi o'xshash leksemalar izohida ularning o'zaro farqini ham ochib berishi lozim. Masalan, yuqoridagi fe'lga qisman ma'nodish bo'lgan *to collapse* fe'lini quyidagicha talqin qilish mumkin.

COLLAPSE *verb* UK /kəˈlæps/ US /kəˈlæ/

1) B1 to ruin suddenly due to external pressure or lacking a support strength: *The table **collapsed** under eight giant watermelons; Many historical buildings **had collapsed** under World War bombs.*

a) To fall down because of weakness or unexpected shock. *His aunt **collapsed** from sudden pain in chest.*

2) C1 *noun* **an unexpected break down and failure of machine, system or a process.** *Many small businesses are facing **a collapse** after pandemic crisis; Development of artificial industry caused **collapse** of many IT companies.*

Ushbu so'z talqinida uning ma'nodoshidan yaqqol farqlari ajratib ko'rsatilgan. Masalan so'zning ilk atash ma'nosi tarkibi ikki kontekstual semaga ajratiladi. Birinchi turda so'zning obyektga nisbatan qo'llanishini ko'ramiz. Izohda *qulamoq* harakatining tez sur'atda ro'y berishiga ravish *suddenly (qo'qqisdan)* leksemasi vositasida ochib berilgan. Ikkinchi sema izohida so'zning insonga nisbatan qo'llanishini ko'ramiz. Bu harakatning kutilmaganlik, oniylik kabi aspektual ma'nolariga izoh tarkibidagi unexpectedly (kutilmaganda) ravishi vositasida ishora qilinadi. So'zning ot shaklidagi izohida ham ayni aspektual ma'no ifodalovchisi hamrohlik qiladi. Misollar va izohlar yiqilmoq hamda qulamoq fe'lining semantik farqini yaqqol ochib beradi. Misollardan qulamoq fe'lining tugallanganlik semasi yiqilmoqdan ko'ra aniq anglashiladi. *To collapse* harakatning shitob bilan yakulanishi va ko'tarilishning deyarli imkonsizligiga ishora qiladi. *To fall* so'zida esa bunday emotiv-uslubiy tasvir semasi yaqqol ko'zga tashlanmaydi. Shu sababdan *to fall* so'zining qo'llanish doirasi ma'nodoshidan ko'ra kengroq ko'lamda.

Bu ikki so'zning aspektual ma'nosi bevosita semik tarkib elementi. Biroq bir qarashda aspekt ma'nosi yaqqol ko'zga tashlanmaydigan leksemalar mavjud. Ularning leksikografik talqinida harakat-holatning sur'atiga ishora qilib leksema haqidagi tasavvurni kengaytirish mumkin. Masalan, to dance fe'lining aspektual semasini izohli lug'at maqolada quyidagicha ochib beramiz:

DANCE verb UK /dɑːns/ US /dæns/

1) **B1 to move the body and feet continuously under a certain rhythm:** *We **danced** all the evening to Spanish songs; I saw you **dancing** with your cousin in the wedding party; The leaves **were dancing** in the wind breeze.*

2) **B1 Noun systematic series of movements performed under musical background.** *I have always dreamt about **a dance** with the most gorgeous lady in the world. **A slow dance** is typical for evening ceremonies.*

So'zning barcha ma'nolari izohi davomiylik, uzluksizlik semalariga ravishlar vositasida ishora qiladi. Misollardagi all evening va davomiy zamon shaklining qo'llanishi ushbu aspektual ma'noni yanada kuchaytirdi.

Fe’lning aspektual semalari turli predloglar bilan birikuvda namoyon bo‘lishi holatlari ham mavjud. Bunday holatda imkon qadar barcha predlog birikmalarni qamrab ularning farqini aynan aspekt ma’nosi vositasida ochib berish shart. Masalan:

LOOK *verb* UK /lʊk/ US /lʊk/

1) to direct your eyes in order to see: ***Look!*** *Such a beautiful garden! They* ***looked at*** *the photo and recognized the place.*

2) *Look+for* **to try to find something, to search.** *Sorry could you help me, I am* ***looking for*** *my purse.*

3) *Look+after* **to take care of or be in charge of someone or something.** *If you* ***look after*** *your clothes they last a lot longer.*

4) *Look+forward* **to expect and be pleased and excited about something that is going to happen:** *She was* ***looking forward*** *to seeing the grandchildren again*

Izohlarda so‘zning qaramoq, qidirmoq, parvarishlamoq va kutmoq kabi bir-biridan tubdan farq qiluvchi semalari talqin qilinadi. Ularda *davomiylik*, *kutilganlik, uzluksizlik* kabi ma’nolar misollardan anglashiladi. Umuman olganda ingliz tilidagi izohli lug‘atlarda fe’l talqinini aynan aspekt ma’nosiga tayanib tizimlashtirish imkoni mavjud. Bunda aspekt ma’nolari aniq belgilanib uning izohdagi talqini uchun qo‘llanishi mumkin bo‘lgan ravishlar ko‘lamini aniqlashtirish lozim. Izohlarda imkon qadar shu aniq belgilangan leksemalardan chekinmaslik natijasida fe’l talqini bir tizim sifatida shakllanib, o‘zaro sinonim va variantdosh bo‘lgan leksemalarni aynan jarayon ma’nosidagi farqlanishga ko‘ra ajratish imkoni tug‘iladi. Ingliz tili izohli lug‘atlarida fe’l tarkibidagi aspekt ma’nosini quyidagi so‘zlar bilan tizimli talqin qilishni tavsiya etish mumkin:

4.1. Fe’l aspektini izohlashda qo‘llanadigan standart vositalar

Continuousness	For a while, during, for certain period of time
Momentousness	Quickly, fast, speedily, rapidly, swiftly, briskly, at speed
Repeatedness	Over and over, repeatedly, frequently, time after time, often
Constantness:	Constantly, all the time, persistently, without a break
Completeness	Finally, by the end, eventually, ultimately, completely, fully
Uncompleteness	Intermittently, incomplete, uncompleted, unexecuted
Expectation	Long awaited, awaited, expected for a while

Anglashilganidek, fe’l va ravishlarni xatti-harakatning jarayon ma’nosiga tayanib izohlash mumkin. Bunda so‘zlarning davomiyligi, tugallanganligi, muntazamligi izoh va misollarda aks etadi. Bunday yondashuv tavsifiy izoh bo‘lib uni ba’zi o‘rinlarda so‘z ma’nodoshi bilan to‘ldirish mumkin. Jarayon ma’no turlarini ifodalash maqsadida miqdor-daraja, payt ravishlaridan foydalanish o‘rinli yechim bo‘ladi.

Aspektual maydonning ma’no tizimi quyi pog‘onada, ya’ni harakatning bajarilish sur’ati semasini ifodalovchi xususiy grammatik ma’nolar borasida ochiq tizim ekanligi yuqoridagi fasllarda asoslandi. Demak, bu guruhda ma’no turlari cheksiz, matn kontekstiga bog‘liq bo‘ladi. Shuning uchun xususiy aspektual grammatik ma’nolarni ochib beradigan izoh vositalarini qat’iy tizimlashtirish imkonsiz. Yuqoridagi jadvalda asosiy, ko‘p uchraydigan aspekt ma’nolari tanlab olindi. Ularni izohlash uchun uslubiy jihatdan neytral birliklar namuna qilib berildi. Leksemalar ifodalaydigan ma’nolarni misollarda zamon, modal fe’l, fe’l+predlog birikuvi hamda so‘z birikmalari vositasida yanada kuchaytirish mumkin.

Rezyume. Aspektuallik funksional-semantik maydoni periferiyasidan ravish va fe’l so‘z turkumiga oid so‘zlar izohli lug‘atda sinonimik yoki deskriptiv sinonimiya vositasida izohlanadi. Bu talqinni mukammallashtirish uchun izoh tarkibiga aspektuallik semalarini kiritish, harakat va holat jarayonini tasvirlash kerak. Aynan shunday talqinda o‘zaro sinonim leksemalarni farqlash imkoni paydo bo‘ladi. So‘zlarning leksikografik talqinidagi bir tamoyil va shakl ham ayni shu jarayon semalarini berilganligida aks etadi. Maqolada fe’l va ravishlar izohiga kiritilishi kerak bo‘lgan leksik elementlar zarurati dalillangan.

Resume. From the periphery of the functional-semantic field of aspectuality, words belonging to the verbal group of words and verbs are explained in the explanatory dictionary through synonymy or descriptive synonymy. To improve this interpretation, it is necessary to introduce aspectuality schemes into the description

and describe the process of action and state. It is in this interpretation that it becomes possible to identify mutually synonymous lexemes. The principle and form of lexicographic interpretation of words are reflected in the presentation of the same process. The article proves the need for lexical elements that should be included in the explanation of verbs and adverbs.

Резюме. С периферии функционально-семантического поля аспектуальности слова, относящиеся к словесной группе слов и глаголов, объясняются в толковом словаре посредством синонимии или описательной синонимии. Для совершенствования этой интерпретации необходимо ввести в описание схемы аспектуальности, описать процесс действия и состояния. Именно в такой интерпретации становится возможным выделить взаимно синонимичные лексемы. Принцип и форма лексикографического толкования слов отражаются и в изложении этого же процесса. В статье доказывается необходимость лексических элементов, которые следует включать в объяснение глаголов и наречий.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2024; 9
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

ПРИСПОСОБЛЕНИЕ ИНОСТРАННОЙ ЛЕКСИКИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ НА ОСНОВЕ МАТЕРИАЛОВ РУССКОЯЗЫЧНЫХ СМИ УЗБЕКИСТАНА

Мамасолиев Илхам Убайдуллаевич,
докторант (DSc) филологического факультета
Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова

Общий лексический фонд русского литературного языка находится в процессе своего развития, которое происходит за счет внутреннего перераспределения ресурсов, переосмысления и сдвигов в семантике слов и в большей мере за счет пополнения словарного запаса иноязычными заимствованиями.

Значительные изменения, произошедшие в нашей стране, привели к преобразованиям, которые отразились не только в материалах медиа, но и в языке в целом. Развитие языковой системы текстов современных массмедиа происходит как под воздействием внешних условий (социальных и различных языковых систем), так и под влиянием внутренних факторов (языковых противоречий). Современный этап эволюции языка массмедиа характеризуется значительным влиянием внешних факторов. Существенное увеличение лексического запаса представляет собой одну из наиболее заметных характеристик нового этапа эволюции русского языка, включая язык средств массовой информации. Указанный процесс происходит двумя способами: путем увеличения лексического запаса за счет новых заимствованных слов из других языков и созданием неологизмов, основанных на внутренних ресурсах языка.

Сегодня глобальное доминирование английского языка продолжает пополнять словарный запас русского языка современными технологическими и культурными терминами: *«компьютер»* (компьютер), *«интернет»* (интернет), *«блог»* (блог) – вот лишь несколько примеров. Эти заимствования - не просто лингвистическая адаптация, они свидетельствуют о постоянном взаимодействии государство с мировой культурой и технологиями, отражая языковую адаптивность, которая является в равной степени как механизмом выживания, так и маркером культурного обмена. Эта эволюция лексики, движимая историческими течениями и непрекращающимся потоком культурного обмена, подчеркивает динамичную, постоянно развивающуюся природу русского языка,